

Hz. Peygamber ve Vahiy

Mustafa ÖZTÜRK*

Tartışma konusu “vahy-i gayr-i metlûv” meselesine geldiğine göre İslâm geleneğinde vahyin Hz. Peygamber’e intikal keyfiyetiyle ilgili üç farklı kategoriden söz edildiğini öncelikle belirtmem gerekir. Süyûtî’nin *el-İtkân*’ında aktarılan görüşlerden hareketle bu kategoriler şöyle formüle edilebilir:

Birincisi, Kur’ân lafız ve mâna itibariyle Allah’a aittir. Cibrîl, Kur’ân vahyini bu şekliyle hıfzedip Hz. Peygamber’e getirmiştir. Burada Cibrîl’in de Hz. Peygamber’in de hiçbir dahli yoktur. İkincisi, Cibrîl Kur’ân’ı Allah katından mâna ve mefhûm olarak almış ve kendisi bu mânaları Arap dilinin ifade kalıplarına sokarak Hz. Peygamber’e aktarmıştır. Üçüncüsü, Cibrîl Kur’ân’ı Allah katından özellikle mâna ve mefhûm olarak inzâl etmiş, Hz. Peygamber de bu mânaları belleyip Arap diliyle formüle etmiştir.

Özellikle şer’î ahkâma kaynak teşkil edecek olması hasebiyle fıkıh usûlü geleneğindeki hâkim paradigmada mânanın yanında lafız/nazım da Kur’ân’ın aslî bir unsuru olarak değerlendirilmiş, bu yüzden de vahyin inzâl keyfiyetiyle ilgili bu üç farklı görüşten ilki tercih edilmiştir. Bu tercihin arka planında Halku’l-Kur’ân tartışması ve bu tartışmanın fıkıh alanına dolaylı yansıması kabul edilebilecek bir husus olarak “Kur’ân’ın tercümesiyle ibadet edilebilir mi?” meselesinin de az çok etkisinden söz edilebilir.

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ozturkm@cu.edu.tr.

Allah'ın kendine özgü bir dilinden söz etmek, ontolojik ve epistemolojik açıdan mümkün değildir. Bu sebeple, vahyin aslı ve esası itibariyle veya en azından beşerî-târihî alana inzâl öncesinde herhangi bir dilden, o dile ait harfler, kelimeler ve seslerden bağımsız ve soyut bir keyfiyet olduğunu söylemek gerekir. Bu keyfiyet Sünnî kelâm geleneğinde, Kur'ân'ın Arap diline mahsûs elfâzdan oluşması ile "kadîm kelâm tasavvuru" arasındaki paradoksal durumdan kurtulma formülü olarak üretilmiş görünen "kelâm-ı nefsi" kavramlaştırmasıyla da benzeşir.

Vahyin ve ilâhî mesajın dilden bağımsız oluşu "*innâ enzelnâhu Kur'ânen arabiyyen*" ve benzer âyetlerden de anlaşılabilir. Dikkat edilirse, burada "hû" zamiriyle işaret edilen vahyin, Hz. Peygamber'e Arapça okunan ve tebliğ olan bir formda inzâl edildiği bildirilir. İlâhî mesajları kendi toplumuna açıklamaları maksadıyla her peygamberin mensubu bulunduğu toplumun diliyle gönderildiğini bildiren âyet (İbrahim 14/4) dikkate alındığında bu husus daha da açıklık kazanır.

İslâm düşünce tarihindeki kelâmî tartışmalarla ilgili angajmanlardan bağımsız olarak vahyin inzâl keyfiyetiyle ilgili şahsi fikrim, Kur'ân'ın Hz. Peygamber'e mâna ve mefhûm olarak intikal ettiği, dolayısıyla onun tarafından Arap dilinin kalıplarına döküldüğü yönündeki üçüncü görüşle aynı istikamettedir. Ancak bu görüş başta belirtilen sebeplerle öteden beri şâz olarak kabul edilmiştir. Bu mesele bir yana, vahyin ya da inzâl kelimesiyle ifade edilen Allah-peygamber iletişiminin nasıl gerçekleştiği meselesi her hâlükârda gizemlidir. Bu gizem ve sır perdesini kaldıracak verilere sahip olmamakla birlikte, konuyla ilgili bir kanaat sahibi olduğumu belirtmeliyim. Fakat hâl-i hazırdaki zamanın rûhu ve entelektüel vasatın gayr-i müsait olduğuna ilişkin düşüncem sebebiyle, bu kanaati paylaşmak istemiyorum.

Bununla birlikte, vahyin nâzil oluş keyfiyeti hususunda rivâyete dayalı bilgilerin meseleyi hiçbir şekilde vuzûha kavuşturmadığını, daha açıkçası, bu bilgilerin vahiy kelimesindeki "hızlılık ve gizlilik" ile taban tabana zıt şekilde çok somut tasvirler içerdiğini de söylemem gerekir. Bunun böyle olması, vahiy sürecinde olup bitenlere dair bilgilerin bize Ehl-i Hadis vasıtasıyla intikal etmesidir. Haberî sıfatları antropomorfik

biçimde algılayan, bu algının sahîh Allah tasavvuru olduğuna yürekten inanan ve harfî anlamı aşan her türlü yorumu bidat sayan Ehl-i Hadis zümresinin “Cibrîl, Resûlullah’a ete kemiğe bürünüp Dihye b. Halîfe isimli sahabî sûretinde geldi” gibi tasvirler yerine, vahiy ve inzâl meselesini soyutlamalarla anlatması herhalde beklenemezdi.

Burada şu kadarını söylemeliyim ki vahiy konusundaki kanaatim ve anlayışımın hareketle, Hz. Peygamber’in ilâhî kaynakla irtibatının sadece Kur’ân metnindeki âyetlerden ibaret olmadığını düşünmekteyim. Ancak bu düşünce, Hz. Peygamber’in ilâhî kaynakla Kur’ân dışı bir iletişimi varsa ve bu iletişim gelenekte “vahy-i gayr-i metlûv” diye kavramsallaştırılmışsa, bu tür vahiylerin niçin Kur’ân metninde yer almadığı yahut “vahy-i metlûv” ile “gayr-i metlûv” ayrımının hangi ölçüte istinâden yapıldığı, bu konudaki ayrım ölçütünün nasıl tespit olunacağı, hepsinden öte Kur’ân metni dışında kalan vahiylerin bulunup bulunmadığı gibi ciddî meselelerin de tartışılması ve mâkûl bir sonuca bağlanması gerekir. Ancak görünen o ki bu meselelerin böyle bir sonuca bağlanması pek mümkün görünmemektedir. Ama ben bütün bu çetin sorular ve sorunlara rağmen, vahiy telâkkim gereği Hz. Peygamber’in ilâhî kaynakla irtibat ve iletişiminin salt Kur’ân metnine yansıyandan ibaret olmadığını düşünmekteyim. İlk nazarda böyle düşünmenin, vahiy meselesini Arap saçına dönüştüreceği ileri sürülebilir. Ancak vahiy konusunda niçin böyle düşündüğümü inşaallah başka bir vesileyle az çok temellendirerek ortaya koyabilirim.

***

Değerli hocam sanırım Peygamber Efendimiz’in Allah ile ilişkisinin bizim gibi olmayacağına, Allah ile Hz. Peygamber arasında derin ve demistifiye denilebilecek bir ilişki bulunduğuna işaret ediyor. Ben de “Hz. Peygamber’in Allah ile ilişki ve iletişimi sadece Kur’ân vahyinden ibaret değildir” derken böyle bir şey söylemek istiyordum. Ancak kayda geçmemiş ilişkiyi vahiy diye isimlendirmeyebiliriz; ama nihâyetinde Hz. Peygamber’in Allah ile ilişkisinin tıpkı hatlara elektrik verilip sonra kesilmesi gibi olmadığını, aksine söz konusu ilişkinin farklı düzeylerde devamlılık arz ettiğini düşünüyorum.

Hocam, izin verirseniz *ve-mâ kâne li beşerin en yükellimehullâhu illâ vahyen ev min verâi hicâbin ev yürsile rasûlen feyûhiye bi-iznihî mâ yeşâ'* âyetiyle ilgili olarak kısa bir şey söylemek istiyorum. Bu âyette geçen "beşer" kelimesini genel mânada Allah'ın insan cinsiyle nasıl irtibat kurduğuna dair bir beyân şeklinde değerlendirmek isabetli değil. Herşeyden önce bu âyet, müşriklerin İsrâ sûresi 92. âyette de işaret edildiği gibi, "Allah'ı karşımıza getir" şeklindeki talepleri ve aynı zamanda "Sen de bizim gibi sıradan bir insansın" şeklindeki nübüvveti inkâr gerekçelerine karşı, Allah'ın bir beşer olan peygamberle doğrudan ya da yüz yüze konuşması söz konusu değildir" diye bir mesaj vermekte ve gerek bu âyet gerekse bir sonraki âyette Allah ile peygamber arasındaki iletişimin şu veya bu şekilde vahiy, yani gizli biçimde gerçekleştiği ifade edilmektedir. Yoksa *ve-mâ kâne li beşerin en yükellimehullâhu* ifadesiyle başlayan âyet, Allah'ın herhangi bir insanla iletişim yollarından söz etmemektedir. Başka bir ifadeyle bu âyet, nübüvvetle ilgili bir istidlâldir yoksa "Allah ete kemiğe büründü, filân kişi olarak göründü" gibi mistik hezeyânlara meşrûiyet kapısı aralayacak bir mâna içermemektedir.

***

Değerli hocam, "kelâmcılar" derken kimi kastediyorsunuz bilmiyorum, ama ben "Ehl-i Sünnet kelâmcılarını kastettiğiniz kabulünden" hareket ediyorum. Hz. Peygamber'e elle tutulur, gözle görülür bir mûcize ya da hissî mûcize verilmediği kanaati taşıdığınızı söylediniz ki, ben de bu kanaate iştirâk ediyorum.

Kelâmcılar, mûcize bağlamında meydan okuma yani tehdî ve nübüvveti ispat gibi şeylerden söz ediyorlar. Bu durumda şunu sormak gerekir: "Bir peygamber tek başına bir mûcize izhâr etti; peki böyle bir mûcizeyle hangi tehdîyi gerçekleştirdi ve kendi nübüvvetini nasıl ispat etti? Bir örnek' vermek gerekirse, Hz. Peygamber ve mirâc mûcizesi. Ama bu mûcizenin mûcizeliği sadece kendinden menkûl değil mi? Kendisinden başka ne gören var, ne de şahit olan? Şimdi Hz. Peygamber sözüm ona böyle bir mûcizeyle kime ve nasıl bir tehdîde bulundu, nübüvvetin neresini ispat etti? Bence kelâmcılar daha fazla gülünç duruma düşmemek için, her tarafında ayrı bir gedik ve çatlak

bulunan bu mûcize anlayışını adamakıllı biçimde gözden geçirmek durumundadır.

Kelâm, dinin asıllarıyla ilgilenen bir ilmî disiplindir. Kelâmcılar da ümmetin koyunlarını bir arada tutmaya çalışan çobanlar mesâbesindedir. Ama bizim bu çobanlar, tarih boyunca hep üst dille konuşan, dinî alanda asık suratlı bürokrat üslûbuyla çalışan bir tipolojiye sahipler. Ehl-i Sünnet olarak bizim kelâmî alanda üç dinî aslımız yani usûl-i selâsemiz var. Bu üç asıldan biri de nübüvvet...

Şimdi siz nübüvveti Kur'ân'dan hareketle ispattan söz ediyorsunuz. Ama bu ispat tarzı bana çok problemlili görünüyor. Çünkü burada siz bir şeyi yine kendisinden hareketle ispatlamaya çalışıyorsunuz ve böylece mantık açısından "müsâdere ale'l-matlûb" ya da "safsata" diye ifade edilen çok sıkıntılı bir durumla karşılaşıyorsunuz. Sanki "Hz. Peygamber'in nebî ve rasûl olduğunu Kur'ân ispatlıyor" diyorsunuz ve peşinden de "Kur'ân, Allah'ın kelâmıdır" diye ekliyorsunuz.

Peki, şimdi sorarım size, Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğunu nereden öğrendiniz? Yahut Kur'ân'a ilk olarak nasıl ulaştınız, onu nereden aldınız? On beş asır öncesinde Hicaz bölgesinde, Hira dağındaki bir mağarada Muhammed b. Abdullah isimli bir kişiye, yani Peygamber Efendimiz'e geldiğine inandığımız ve itimat ettiğimiz bir haberle Kur'ân'ın Kur'ân olduğuna vâkıf olduk değil mi? Peki, Hz. Peygamber'in Allah'tan vahiy aldığına bizzat şâhit olduk mu? Cibrîl'le karşılaşmış mıydık? Hayır! Aksine Hz. Peygamber yaşadığı vahiy tecrübesini ilk olarak eşi Hz. Hatice'ye anlattı, Hz. Hatice buna inandı, derken haber yayıldı ve nihâyet on beş asır sonra bugün burada Hira'da yaşanan o hadisenin mütevâtir haber haline gelmesi sonucunda Kur'ân, vahiy, mûcize ve nübüvvet gibi meseleleri tartışıyoruz.

Şu halde, Hz. Peygamber'in kendi kendine, "Ben rasulüm, bu da Allah'ın kelâmı olan Kur'ân" demesinin nasıl ispatlanacağı meselesini hiç dikkate almadan, Hz. Peygamber'in bu beyânının ilk olarak peşin iman ve itimattan başka bir yolla doğrulanması imkânının bulunmadığını akılda tutmadan, sanki Kur'ân bize bizzat Allah tarafından gönderilmişçesine, âyetler üzerinden nübüvveti ispata

çalışmak ne kadar tutarlı bir yaklaşım olabilir? Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğunu kabul, öncelikle ve özellikle Hz. Peygamber'in gerçek nebî ve rasûl olduğuna itimattan geçer. Bu yüzden de Hz. Peygamber'e bîgâne kalan ve onu dışarıda tutmaya çalışan, buna mukabil sürekli olarak "Varsa yoksa Kur'ân" deyip onu ön plana çıkaran yaklaşımı hem tutarsız, hem de gayr-ı ciddî bulduğumu söylemek zorundayım.

Hz. Peygamber'in ilk vahiy tecrübesine bizzat tanıklık etmediğimize göre, onun nübüvvetinin sözüm ona Kur'ânî açıdan nasıl ispatlandığını çok merak ediyorum doğrusu. Ben, bu konuda en azından kendim için problemi çözmüşüm. Ben imâna "tasdik" mânası yüklemiyorum, "itimat" mânası yüklüyorum. Güven duygusu. Yanlış hatırlamıyorsam, Ebü'l-Bekâ da *el-Külliyât*'ta "imân" kelimesindeki "tasdik" anlamının aslî değil, ârızî ve izâfî olduğuna işaret eden şeyler söylüyor.

Ben, en başta Hz. Peygamber'e, onun hayat tecrübesine inanmış, itimat etmişim. Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği mesajlar çerçevesinde oluşan müslüman kimlik, tarih ve medeniyete baktığımda, müslümanlar arasında yaşanan kavgalar gürültüler, ortaya çıkan ciddî sorunlar ve ârızalara rağmen, İslâm medeniyetinin dünya üzerindeki tüm medeniyetlerden çok daha temiz bir sicile sahip olduğunu da görüyorum.

Sonuçta, tarihten bugüne kadar intikal eden bilgiler ışığında Hz. Peygamber'in tebliğ ettiklerine, yaşadığı tecrübelerine, sahâbeye öğrettiklerine ve öğretilerine bakıyorum, "Bu mübârek insan yalan konuşmamış, ahlâk için, adalet için, salâh için, fazilet için didinip durmuş" diye kesinkes inanıyor ve ona büyük güven duyuyorum. İşte bu güven duygusundan sonra Kur'ân'ı çok daha sağlam bir imanla okuyorum.

Ama gelin görün ki siz, bazı kelâmcılar öyle yapmıyorsunuz, inanma ve güvenme gibi sübjektif boyutları yok sayıp dinî alanda matematik diliyle konuşmaya çalışıyorsunuz. Allah'ı kendisine güvenilen, itimat edilen rabbimiz, sahibimiz olarak görme ve O'na boyun eğmeyi salık vermekten ziyâde zât-sıfât, isim-müsemma gibi meseleler bağlamında zihnin konusu olarak algılayıp tartışıyorsunuz.

Böyle olunca da Allah ile mümin arasını yakınlaştırmak yerine açıyorsunuz. Bu yüzden geçmiş asırlarda *İlcâmu'l-avâm an ilmi'l-keâm* gibi kitapların telifine vesile oldunuz. Sonuçta ideolojik paradigmanız yüzünden çok tatsız ve tuzsuz oluyor konuştuklarınız. Ben, önce içten, yürekten bir güven duygusuyla Allah'a ve peygambere yönelmek istiyorum; bu güven duygumun aklî temellendirmesini ise ikinci safhaya bırakmayı tercih ediyorum.